

**GÖMÖRI GYÖRGY: A BUJDOSÓ BALASSITÓL
A MEGGYÁSZOLT ZRÍNYIIG**

Budapest, Argumentum Kiadó, 1999, 235 l.

Gömöri György, az angol–magyar, lengyel–magyar kapcsolatok kiváló szakértője jelen tanulmánykötetében értékes betekintést nyújt a magyar irodalom és művelődés 16. és 17. századi történetébe. A tanulmányok négy fő téma köré rendeződnek: Balassi Bálint lengyel kapcsolatait és boroszlói emlékkönyvi bejegyzéseit, valamint Szenci Molnár Albert nyugat-európai tevékenységét tárgyalja, továbbá ismerteti Bethlen Gábor erdélyi fejedelem alakjának megjelenítését a korabeli szépirodalomban és nyomtatványokban, végül a Zrínyi Miklósról, az európai hírvélezérről szóló külföldi irodalmat tárgyalja a szerző.

A tanulmánykötet érdekes adalékokat szolgáltat Balassi Bálint három lengyel útjához és lengyelországi kapcsolataihoz. Balassi első – 1570. évi – útjának vendéglátójáról, Jan Sienieński pályafutásáról s Balassi Bálint szerepéről Sienieński sztambul-i követté választásában számos újdon-ságot közöl a szerző. Balassi Bálint második lengyelországi útján Báthory István fejedelmet kísérte mint a huszárcsapat tagja. Ezúttal két lengyel kapcsolatra derül fény: Balassi leveléből tudjuk, hogy ismer-te a zandomiri vajdát, Jan Kostkát, annak felesége, Zofia pedig ismerte Balassi Máriát. A másik lengyel kapcsolat kérdése Bielski Balassi János halálára írt epicé-diuma kapcsán merül fel: ki támogatta a kiadvány megjelenését? Nehéz ugyanis elképzelni, hogy Bielski minden hozzájárulás nélkül ír és kiad egy nem közismert magyar család néhai tagjáról egy epicé-diumot. Gömöri György megpróbál sejtető

választ adni az általa feltett kérdésre: mivel a kiadvány ajánlása Balassi Bálint és Ferenc mellett Balassi Andráshoz is szól, ezért valószínűleg ez utóbbi lehetett az epicédium életre hívója. Ez esetben a Báthory István akkori politikájával szöges ellentétben álló Balassi Jánost mint török-
verő hőst ünneplő epicédiummal az lehetett a célja, hogy megóvja az árulás rágalmától a Balassi családot.

A Balassi Bálint utolsó lengyelországi útját tárgyaló tanulmány felveti a költő és Báthory András bíboros közötti szorosabb, baráti viszonyt, amely nagymértékben hozzájárulhatott ahhoz, hogy Balassi harmadik és egyben utolsó lengyelországi tartózkodása alatt „»Márstól« és »Cupidótól« végül »Pallás«, a tudományok és a lélek palléroztatása felé fordult” (30). E tanulmány másik nívója a Balassa-kódex két verse szerzőségi kérdésének a megállapítása. Mindkét költemény nótajel-zése: „Légyen jó idő”, s az első vers sor-kezdő betűi a Báthory nevet adják ki. A második költemény kezdősora a követ-kező: „Segetsegül hilak teged io Istenem.” Gömöri György elveti Ecsedi Báthory István szerzőségét Eckhardt Sándorral ellentétben, aki Ecsedi Báthoryt, esetleg valamelyik másik Báthoryt tartotta e köl-temények szerzőjének, s ezért nem vette fel ezeket a verseket Balassi-kiadásába (BALASSI Bálint *Összes művei*, Bp., 1955, I, 277). Gömöri meggyőzően érvel Balassi szerzősége mellett: a Báthory akroszticho-nú vers – Ecsedi Báthory más fennmaradt verseivel ellentétben – tizenkettesekben íródott, emellett „olyan költői invencióra

mutat, aminek nyoma sincs Ecsedi Báthory más fennmaradt verseiben” (27). A költemény valószínűleg Báthory Andrásról szól. A „Segetsegül hílak teged io Istenem” kezdetű versben fellelhető Achitophel-motívum Balassi szerzőségére enged következtetni.

Hasonlóan meggyőző érveket vonultat fel Gömöri György a Célia személye körüli bizonytalanság eloszlatására. A szerző cáfolni igyekszik Kőszeghy Péter hipotézisét (KŐSZEGHY Péter, *Ki volt Balassi Céliája?* = *Klaniczay-émlékkönyv*, szerk. JANKOVICS József, Bp., 1994, 252), miszerint Zandegger Lucia lenne Célia; egyszerűsind alátámasztja Eckhardt Sándor nézetét, melynek lényege, hogy Célia megegyezik Szárkándi Annával (BALASSI Bálint *Válogatott művei*, I, kiad. ECKHARDT Sándor, Bp., 1951; ECKHARDT Sándor, *Az ismeretlen Balassi Bálint*, Bp., 1943, 195–200). Gömöri György szerint, mivel Balassi szerelmesen vett búcsút Céliától, ezért annak személye nem lehet azonos Zandegger Luciával, akitől „egyáltalán nem vígan vett búcsút Balassi” (52). Emellett – érvel a szerző – a Célia-versekből megtudható, hogy Célia főrangú volt, Lucia pedig nem.

A már említett négy főbb tematikus egység mellett több más, hosszabb-rövidebb írást is tartalmaz a kötet. A szerző felvonultatja – többek között – I. Erzsébet királynő alakjának megjelenítését a 16–17. századi magyar irodalmi művekben, emellett tárgyalja a Báthory Istvánról szóló verseket, melyeket három tematikus csoportra oszt: a panegyricusok, az üdvözlő versek csoportja, melyek Báthory királlyá választásának alkalmából keletkeztek; a második csoport a Báthory háborúival foglalkozó költeményeké, végül a „Ste-

phanus-versek” utolsó csoportja a gyászversek.

A harmincéves háborúban jelentős szerepet játszó erdélyi fejedelem, Bethlen Gábor neve ugyancsak ismerősen csenghetett a korabeli Anglia lakosainak körében. Ezt bizonyítja az az eladott példányszám növelésére szolgáló „eljárás”, melynek során a „szalagcímben” ugratták ki a fejedelem nevét, így garantáltan többen vásárolták meg az alkalmi kiadványt. Bethlenről számos nyomtatvány jelent meg, többek között a *Relation of All Matters*, majd a fejedelem cseh szövetségét taglaló három angol nyelvű nyomtatvány, továbbá 1622-ben három időszakos nyomtatvány és tudósítás-gyűjtemény látott napvilágot „Hága” kiadási hellyel. A nyomtatványok mellett a szépirodalomban is elő-előbukkan egy-egy utalás Bethlen személyére: John Taylor verseiben, továbbá Ben Jonson *The Staple of News* című darabjában. Emellett Bethlen Gábor arcképe szerepel egy 17. századi német *album amicorum*-ban, amelyre Gömöri György 1989-ben a lengyelországi Kórnik könyvtárában bukkan rá. Az album tulajdonosa Heinrich Böhme von Namslau volt. A szerző megállapította, hogy a berajzolt kép megegyezik a menyegzőjére érkező fejedelem külsejének Kemény János önéletírásában olvasható leírásával.

Gömöri György számos jelentős eredménnyel járul hozzá a Szenci Molnár-kutatáshoz is. Tárgyalja – többek között – Szenci angliai útját, melyről kiderült a szerző alapos vizsgálódásának eredményeképpen, hogy Molnár pfalzi közbenjárásra talált kapcsolatokat Angliában, valamint szó esik Molnár külföldi *album amicorum*okba és könyvekbe tett bejegyzéseiről és a cambridge-i könyvtárakban

fellelhető Szenci Molnár-kiadványokról. Figyelemre méltó egy eddig ismeretlen Szenci-nyomatvány, egy nagy alakú verslap, a *Meditatio vetusta de novissimo dicio*, amely magyar fordításban *Az utolsó itéletnek idvöséges meggondolattya* címet viseli. A latin szöveg forrása Chytraeus, a mantuai ferencesek templomának faláról lejegyzett *Dies irae...* rekviemszöveg.

A tanulmánykötet utolsó főbb fejezetének tárgya az európai hírű hadvezér, Zrínyi Miklós alakja. Gömöri György Zrínyikutatásai során kiderült, hogy „az angliai Zrínyi-kultusz még intenzívebb és általánosabb volt, mint azt eddig hittük” (210). Egészen a vasvári békével bezárólag sűrűn előfordul Zrínyi neve az angol kiadványokban. Valójában a vasvári béke jelentette a Zrínyi-kultusz végét Angliában.

Zrínyi nagyságát és népszerűségét mutatja az a British Library Sloane-gyűjteményében talált Pastorius-vers, mely *Lacrymae Hungaricae* címmel Zrínyi halálát siratja. Ugyanez a témája egy másik Pastorius-versnek is (úgy tűnik, nagyon megérintette Pastoriust e téma), melynek címe: *In obitum longe bellicosissimi belli Ducis Serinii, inter venandum (ie. cubaru) ab Apro interempti*. Gömöri közli a vers disztichonokban írt fordítását. Az ugyanitt (231) közlésre beígért korabeli Zrínyimetszet (British Library) a könyvhöz mellékelt képfüzetben látható.

A sok éves kutatás eredményeit reprezentáló kötetet a filológiai felfedezések, értékes adalékok mellett a jól áttekinthető, logikus szerkesztés is dicséri.

Kovács Eszter Judit

TÓTH SÁNDOR ATTILA: „AZ ISTENÜLÉS DICSŐSÉGE”. UNGVÁRNÉMETHI TÓTH LÁSZLÓ KÖLTŐI PORTRÉJA

Szeged, Gradus ad Parnassum, 2001, 183 l. (A Magyar Irodalom Kismesterei).

Már önmagában is jelentős teljesítmény több mint száz esztendő után Ungvárnémeti Tóth Lászlóról új, az eltelt időszak eredményeit összegző monográfiát írni (RÁKÓCZY Géza *Ungvárnémeti Tóth László élete és irodalmi munkássága*, Sopron, 1892. c. könyve a szerzőről szóló egyetlen korábbi összefoglaló mű). Tóth Sándor Attila szinte a teljes fennmaradt korpusszal számol – csupán az MTA Kézirattárában található manuscriptumoktól tekint el –, s így külön egységben ír az 1990-es évek közepén Csikós Zsuzsa és Fáy Zoltán által felfedezett, nem autográf, feltételezhetően másolatban megmaradt *Niza vagy is másképpen a' senge szerelem dallokban* című kötetről, amelynek egyetlen ismeretes pél-

dánya a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Szűry-gyűjteményének egyik kolligátumában található meg. Tóth Ungvárnémeti életművét időrendi sorrendben tekinti át: a rövid, leginkább Weöres Sándor Ungvárnémeti-olvasatának főbb mozzanatait tárgyaló bevezető után az első részben 1816-ig vezeti az elemzést. Az értelmezés középpontjában a *Niza* és Ungvárnémetinek a Trattner-nyomdában készült első, *Versei* című kötete áll, majd a következő fejezetben a poéta új görögség-eszményéről és a második, bilingvis kiadványról szól (*Görög versei, Magyar tolmácsolattal*), s végül mintegy függelékként néhány folyóiratban közölt műalkotást (pl. a szonettek) mutat be.